

Studiehefte

Språkhistorie på 1900-tallet

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

KublaKan

KublaKan 2021

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

1. utgave

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler og elever. Referanse til kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «KublaKan - Språkhistorie på 1900-tallet. Studiehefte». KublaKan 2021, <https://kublakan.no/wp-content/uploads/2021/11/KublaKan-studiehefte-sprakhistorie-1900-tallet-1.pdf>, lastet ned [sett inn nedlastningsdato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen. Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@kublakan.no.

Språkhistorie – 1900-tallet

Tre typer talemål

Skal man snakke om språkhistorie på 1900-tallet, er det nyttig først å kjenne til tre typer talemål, tre måter å *snakke* på i Norge: «vestlandske bondedialekter», «dannet dagligtale» og «folkemål», «østlandske dialekter» eller «arbeiderklassens talemål». De tre siste begrepene betyr omtrent det samme når vi snakker om 1900-tallet.

De *vestlandske bondedialektene* hadde ved starten av århundret en ganske høy status, fordi de ble sett på som svært norske. Former som «soli» – istedenfor «sola», «geiti», og «husi», istedenfor «geitene» og «husene», «fleire visor», «å kasta» og «ein draum», istedenfor «viser», «kaste» og «drøm», ble sett på som veldig norske, fordi de hadde røtter tilbake til det norrøne. Ivar Aasens landsmål var i stor grad basert på nettopp vestlandske bondedialekter.

Vestlandske
bonde-
dialekter

Et annet talemål som fantes i Norge var det vi kaller *dannet dagligtale*. Dette talemålet hadde også høy status, fordi det ble regnet som dannet, eller sofistikert – det var forbundet med litteratur og kultur, med Ibsen, med Bjørnson, og så videre. Her fantes former som «broen», «troen», «gulvet», «sten», «løs», «røk», «bygden», «kastet», og alle «husene». Hvis man vil forstå språkhistorien på 1900-tallet, kan det være lurt å lære seg noen konkrete eksempler på dannet dagligtale før man begynner å lese. Da blir det lettere å følge med på teksten underveis.

Dannet
dagligtale

Vestlandske bondedialekter hadde altså høy status fordi de ble sett på som *norske*, mens dannet dagligtale hadde høy status fordi det ble sett på som *dannet*. En tredje variant som ble snakket i Norge var det vi kaller *folkemål*. Folkemålsformer er varianter som «brua», «trua», «golvet», «stein», «laus», «røyk», «alle husa» og «jeg kasta». Slike former ble brukt av arbeiderklassen i mange byer. De ble også brukt av folk ellers på Østlandet, og av mange folk fra Trøndelag og deler av Nord-Norge. Folkemålsformer ble altså brukt på flere steder i landet. Slike former hadde på begynnelsen av 1900-tallet *lavere status* enn hva dannet dagligtale og de vestlandske bondedialektene hadde. De ble hverken sett på som spesielt norske eller spesielt dannede. Mange syntes til og med at de var stygge å høre på.

Folkemål

vestlandske bondedialekter	dannet dagligtale	folkemål
• Hadde høy status, fordi de ble sett på som <i>erkenorske</i>, som veldig norske. • Landsmålet til Ivar Aasen var i stor grad basert på vestlandske bondedialekter.	• Hadde høy status, fordi det ble regnet som dattet, eller sofistikert • Var forbundet med litteratur, kultur, med store forfattere som Ibsen og Bjørnson	• Ikke så høy status: Ble verken sett på som spesielt norsk eller spesielt dattet • Ble snakket av arbeiderklassen, og på bygdene på Østlandet (+ i Trøndelag og deler Nord-Norge)
eksempler:	eksempler:	eksempler:
solli	broen	brua
geiti	troen	trua
fleire visor	gulvet	golvet
å kasta	sten	stein
han bit	løs	laus
ein draum	røk	røyk
	bygden	bygda
	kastet	kasta

På starten av 1900-tallet, frem til 1917, var altså folkemålsformene betraktet som mindreverdige, og de var lite representert i de offisielle skriftspråkene, landsmål og riksmål. Landsmål – det som senere skulle bli nynorsk – var i stor grad dominert av vestlandske bondedialekter, mens riksmål – et slags «fornorsket dansk», var basert på dattet dagligtale.

Landsmål og riksmål dominert av hvert sitt talemål

Skriftspråk og målform
<i>Nynorsk og bokmål (tidligere landsmål og riksmål) er to skriftspråk, eller målformer. «Målform» og «skriftspråk» betyr ifølge språkrådet det samme, og begrepene brukes gjerne litt om hverandre. Noen foretrekker i dag begrepet «målform», fordi det høres bedre og mer samlende ut at Norge har to ulike målformer, enn at vi har to ulike språk vi skriver på. Begge begrepene er imidlertid riktige når man snakker om språkhistorien på 1900-tallet, og man finner dem begge brukt i faglitteraturen.</i>

Landsmålsreformer 1901 og 1910

I 1901 ble landsmålet reformert. På 1800-tallet hadde forfattere skrevet landsmål mer eller mindre slik de selv ville. På slutten av 1800-tallet ble landsmål også et offisielt språk i skolen, og da trengte man en standard, slik at alle i Norge skrev likt. Man hadde mange diskusjoner om hvordan denne standarden skulle være, og flere ulike forslag ble lagt frem.

Det vi endte opp med til slutt var det som kalles *Hægstadnormalen*, oppkalt etter Marius Hægstad, som kom med forslaget.

Hægstadnormalen var på mange måter en modernisering av Ivar Aasens variant fra siste halvdel av 1800-tallet. For det første fikk vi med 1901-reformen en slags forenkling av *verbbyggingen* i landsmål. Ivar Aasen hadde skrevet «eg kastade». Nå skulle man skrive «Eg kasta». «Eg har kastat», skrev Ivar Aasen, mens man etter 1901 skulle skrive «Eg har kasta». Dette er former man fortsatt bruker på nynorsk i dag. Man begynte også å bruke små forbokstaver i substantiv. Et ord som «Hest» hadde Ivar Aasen skrevet med en stor H, uansett hvor i setningen ordet var å finne. Etter 1901 skriver vi «hest» med liten forbokstav, med mindre ordet står i begynnelsen av en setning. Vi ser at landsmålet med 1901-reformen tok et skritt mot den nynorsken vi har i dag. Landsmålet ble på mange måter *modernisert*.

1901:
Hægstadnorm
alen

Denne moderniseringen ble senere ført enda et skritt videre i en landsmålsreform fra 1910. Her kom det ingen endringer som var *obligatoriske*, altså som folk *måtte* bruke, men man fikk en del nye valgfrie skrivemåter. Disse gjorde at enkelte mer «østlandske former» ble lovlig i skrift. For eksempel kunne man etter 1910 velge å skrive «ei vise» på landsmål, i tillegg til «ei visa», som tidligere hadde vært det eneste riktige. Man kunne nå skrive «eit lyn», som i «lyn og torden», istedenfor «eit ljon», som hadde vært det eneste riktige før 1910.

Landsmåls-
reform 1910

	Ivar Aasens landsmål	landsmål etter 1901
forenkling av verbbyggingen	eg kastade	eg kasta
	eg har kastat	eg har kasta
små bokstaver i substantiv	ein Hest	ein hest

1907: Riksmålsreform og sidemålsstil

I 1907 fikk vi *riksmålsreformen*, som enkelt sagt handlet om *fornorsking*. Vi skulle fornorske det danske språket vi lenge hadde brukt når vi skrev her til lands. Målet å fjerne mange danske trekk i riksmålet én gang for alle, slik at skriftspråket vårt ble *norsk*, og ikke dansk. Dette skriftspråket, som man etter 1907 kalte *riksmål*, skulle baseres på dannet dagligtale, talemålet til overklassen i byene.

1907-riksmåls-
reformen

Før 1907 hadde man altså brukt en variant av dansk som skriftspråk i Norge. Man hadde gjerne kalt dette språket for «det alminnelige bokspråk», og ikke «dansk», men i praksis var det dansk man egentlig skrev – i alle fall sett med moderne øyne. Man hadde skrevet ting som «å tabe», «en gade», «en kage», «flere arme», «flere heste», «flere huse» og «jeg kastede». Dette var et slikt språk forfattere som Henrik Ibsen, Knut Hamsun, Sigbjørn Obstfelder og Amalie Skram hadde brukt.

Ulike navn på dansk i Norge frem til 1907
Mesteparten av 1800-tallet var dansk det eneste offisielle skriftspråket i Norge. Man likte imidlertid ikke å <i>kalle</i> språket dansk her til lands. Derfor hadde man andre navn på det. Noen brukte ordet «modersmålet», noen foretrakk «dansk-norsk» eller «norsk-dansk», mens det mest brukte navnet nok var «det almindelige Bogspråk», eller «det alminnelige bokspråk» hvis vi skriver det på moderne norsk. Det er dette den moderne betegnelsen «bokmål», som vi fikk i 1929, peker tilbake til. Ordet «mål» betyr «språk». En annen måte å si «bokmål» på er altså «bokspråk». Etter 1907 slutten man å bruke «det alminnelige bokspråk» og gikk over til å si «riksmål».

Med riksmålsreformen i 1907 skulle slike ord erstattes, slik at vi kunne få et norsk, ortofont språk – altså et språk hvor skrivemåten lignet nordmenns faktiske måte å uttale ordene på. Man skulle ikke lenger skrive «tabe», men «tape», slik folk flest i Norge uttalte ordet. Ikke «gade», men «gate», ikke «kage», men «kake», ikke «flere arme», men flere «armer», ikke «flere heste», men «flere hester», og så videre.

En konsekvens av dette var at dansk etter 1907 ikke lenger var det faktiske skriftspråket i Norge. Nå hadde vi fått et språk som var norsk, som i større grad var *ortofont*, og som var basert på «dannet dagligtale» – slik Knud Knudsen hadde sett det for seg på 1800-tallet.

Situasjonen etter 1907 var dermed, som tidligere nevnt, slik at vi hadde fått to offisielle, norske skriftspråk i landet. Vi hadde *landsmål*, som var basert på vestlandske bondedialekter, og *riksmål*, som nå var blitt basert på dannet dagligtale. Dansk var nå offisielt sett ute, selv om mange forfattere, som hadde vært vant til å bruke dansk, i praksis fortsatte å skrive dansk frem til de døde.

En annen ting som skjedde i 1907 var at *sidemålsstilen* ble innført i videregående skole. Alle som gikk på gymnaset måtte nå ta skriftlig eksamen i både hovedmål og sidemål. Det kom umiddelbart protester fra riksmålsfolk i byene, men sidemålsstilen ble innført likevel. Myndighetene mente at det å sørge for at alle gymnasister lærte seg begge målformene ville kunne gjøre det lettere å få til ett felles skriftspråk i fremtiden. Her ser vi at tanken om *samnorsk* begynner å gjøre seg gjeldende – tanken om at de to skriftspråkene eller «målformene» våre i fremtiden skulle bli samlet til ett.

Innføring av
sidemåls-stilen

Samnorskprosjektet

Samnorskprosjektet var altså enkelt sagt et forsøk på å samle de to skriftspråkene, landsmål og riksmål – senere bokmål og nynorsk – til ett felles skriftspråk. Måten man skulle få til dette på var litt forenklet sagt å sette *folkemålsformer* inn i både landsmål og riksmål

Hva var
samnorsk-
tanken?

Etter 1907 kunne folk enten skrive «soli», «bygdi», «kasta», og alle «dyri», på landsmål, eller man kunne skrive riksmål og bruke formene «solen», «bygden», «kastet», og alle «dyrene». For å gjennomføre samnorskprosjektet skulle man nå altså innføre *folkemålsformer*, som «sola», «bygda», og alle «dyra» i *begge* skriftspråkene. Tanken var at disse nye formene i starten skulle være *valgfrie*. De skulle ligge der og modnes og godgjøre seg, for å la folk bli vant til dem. Når de så hadde vært i språket lenge nok, og folk hadde blitt vant til å bruke dem, kunne man etter hvert ta det neste skrittet, og fjerne gamle landsmåls- og riksmålsformer. Da ville man til slutt komme til å sitte igjen med *ett* språk i midten, som alle i Norge kunne bruke. Dette er samnorsktanken, litt forenklet sagt.

Overblikk over
samnorskprosjektet

Dette prosjektet prøvde myndighetene å gjennomføre i tiden mellom 1900 og 1966, i litt varierende grad. To viktige samnorskreformer er særlig viktig å merke seg: en i 1917 og en i 1938. 1938-reformen er den virkelig store. Fra og med 1930-tallet var Arbeiderpartiet det partiet som jobbet hardest for å gjennomføre samnorskprosjektet, og de var også landets største parti. På 1950-tallet var det flere store protester mot dette prosjektet. Mange mislikte samnorsk sterkt, fordi de syntes det var stygt og kunstig, og fordi de så på det som et politiske grep – en måte å gi arbeiderklassen mer makt og status på, uten å bry seg om at man ødela det levende og naturlige skriftspråket man hadde pleid å bruke. Så mye bråk og krangel ble det i løpet av 1950-tallet, at myndighetene i 1966 oppga hele samnorskprosjektet. La oss gå litt nærmere inn på hva som egentlig skjedde.

1917-reformen

1917-reformen er den første samnorskreformen, og en viktig språkhistorisk hendelse. Dette året ble det vedtatt endringer både i landsmål og riksmål. Reformen ble drevet frem av partiet Venstre, og en interesseorganisasjon som het *Østlandske reisning*.

Østlandske
reisning

Østlandske reisning kjempet for mer status til dialektene på Østlandet – folkemålsformer, av typen «jeg gikk opp på brua og kasta ei flaske i elva». De mente at slike former burde ha høyere status. En god måte å gi dem høyere status på, var å gi slike ord innpass i begge de offisielle skriftspråkene – landsmål og riksmål. Man ville altså øke statusen til folkemålsformene, ved å gjøre dem *offisielle*.

La oss se på 1917-reformen og hva den innebar. Med denne reformen fikk vi både obligatoriske og valgfrie endringer i begge skriftspråkene. Noen endringer *måtte* altså folk ta hensyn til når de skrev, både på landsmål og riksmål. Andre endringer kunne folk selv *velge* om ville ta til følge.

De obligatoriske endringene dreide seg i stor grad om å gjøre språket enda mer *ortofont*, altså å gjøre skriftspråkene mer like slik folk i Norge faktisk snakket. På landsmål hadde man for eksempel skrevet «å liva», mens det nå ble obligatorisk å skrive «leva». «Styvel» ble til «støvel», og «burt til» ble «bort til». Ordet «breid», som på landsmål frem til da hadde blitt skrevet med stum d, ble til «brei», og «alle båtarne», som hadde blitt skrevet med en -r som få nordmenn uttalte, ble nå til «alle båtane». Slike endringer gjorde at skriftspråket passet bedre med det talemålet, den dialekten, som mange landsmålsbrukere faktisk brukte. Endringene var som nevnt ganske ortofone. For eksempel fjernet man mange stumme *d*-er og *r*-er. Få var misfornøyd med disse endringene. På mange måter var de en fortsettelse av moderniseringsarbeidet man hadde gjort i landsmål med reformene fra 1901 og 1910.

Obligatoriske
endringer 1917
– landsmål

obligatoriske endringer i 1917 - gjelder i første rekke ortofoni -	
landsmål	riksmål
å liva → å leva	baat → båt
styvel → støvel	tør → tørr
burt til → bort til	ryg → rygg
breid → brei	alle eplerne → alle eplene
båtarne → båtane	mand → mann

Også i riksmålet fikk man med 1917-reformen en del obligatoriske endringer som bidro til å gjøre språket mer likt slik nordmenn flest snakket. Ordet «baat», som til da hadde blitt skrevet med to a-er, ble nå til «båt». Bokstaven -å ble altså innført i riksmål dette året. Ordet «tør», i betydningen «ikke våt», gikk over til å bli skrevet med dobbel -r, «tørr». På samme skulle ble ordet «ryg» fra nå av bli skrevet som «rygg». Som man merker, passet dette med folks uttale. Et ord som «bok» ble det nå obligatorisk å skrive med hard konsonant, noe som også passet med hvordan nordmenn snakket: Få her til lands *sa* «bog», altså med bløt konsonant, selv om det frem til 1917 hadde vært lov til å *skrive* «bog». Alle «eplerne» mistet r-en sin, og «mand» måtte nå bli skrevet som «mann», uten stum -d. Slike obligatoriske endringer var altså med på å gjøre riksmålet enda mer ortofont, mer likt slik nordmenn snakket. Man fortsatte fornorskingsarbeidet fra 1907, og fjernet enda flere «danske trekk» fra skriftspråket. Dette var også noe de fleste syntes var i orden

Obligatoriske
endringer 1917
– riksmål

De endringene i 1917 som er mest interessante for *sammnorskspørsmålet* er imidlertid de som var valgfrie. La oss se på landsmål først. Man innførte nå *valgfrie folkemålsformer* i landsmål. Før 1917 hadde for eksempel «soli» vært den eneste riktige måten å skrive ordet på. Nå kunne man på landsmål i tillegg velge å skrive «sola». Man kunne velge *selv*, om man ville skrive «geiti» eller «geita», «husi» eller, «husa», fleire «visor» eller fleire «viser», «å kasta» eller «å kaste», og så videre. Landsmålet fikk altså en del nye, valgfrie skrivemåter, og felles for dem alle var at de var *folkemålsformer*, måter å skrive ordet på som lignet talemålet på Østlandet.

Valgfrie
endringer 1917
– landsmål

Noe lignende skjedde i riksmål. Her hadde man etter 1907 basert seg på «dannet dagligtale» og skrevet ord som «broen», «løs», «sten», «bygden», «kastet», og så videre. I 1917 fikk vi valgfrie folkemålsformer også her, slik at folk nå selv kunne velge om de ville skrive «broen» eller «brua», «troen» eller, «trua», «gulvet» eller «golvet», «sten» eller «stein», «kastet» eller «kasta», og så videre.

Valgfrie
endringer 1917
– riksmål

valgfrie endringer i 1917 - en del av samnorskprosjektet -			
Landsmål		riksmål	
gamle former	valgfrie folkemålsformer	valgfrie folkemålsformer	gamle former
solli	sola	sola	solen
geiti	geita	geita	geiten
husi	Husa	husa	husene

Landsmål og riksmål har nå fått felles former, som en valgfri mulighet.

Med de valgfrie endringene i 1917-reformen fikk vi altså folkemålsformer inn i *begge* de offisielle skriftspråkene. Disse nye formene skulle fungere like godt på riksmål og på landsmål, og tanken var at hvis nok slike ord kom inn i språkene, så skulle man på sikt kunne fjerne mange av de opprinnelige formene, som «solli» og «solen». Da ville bare én variant, «sola», stå igjen til slutt. Når dette var gjennomført, var tanken at vi kom til å sitte igjen med ett «samnorsk» skriftspråk. Dette skriftspråket skulle fungerte godt for de fleste nordmenn, fordi det var basert på hvordan mange mennesker i Norge faktisk snakket.

Valgfrie
«samnorsk-
ord»

Et resultat av 1917-reformen var dermed at nynorsken ble mindre dominert av vestlandsk, og at riksmålet ikke lenger utelukkende var basert på dannet dagligtale. Vi hadde fått en del lovlige *samnorsk-ord*, slik som «sola», «bygda», «kasta», – som nå var godkjente alternativer i begge skriftspråkene. Etter hvert var planen som sagt å gjøre disse valgfrie formene *obligatoriske*, når folk først hadde blitt vant til å bruke dem.

Resultater av
1917-reformen

Det at disse samnorskordene nå hadde blitt tillat betød i praksis at østlandsdialekt var blitt lov i skrift. Dette irriterte mange byfolk. Flere av de som bodde i byene, og som hadde utdannelse og høye stillinger, syntes slike ord virket kunstige å se på i skrift, og at de rett og slett var stygge. Mange var dessuten redde for at det kultur- og litteraturspråket vi hadde hatt her til lands, nå skulle bli erstattet av talemålet til folk uten dannelse. Dette mente man var en dårlig byttehandel. Enkelte var også generelt skeptiske til at politikere iblandet seg inn i språkspørsmål. Språkutvikling, mente disse, var noe som burde skje naturlig.

Siden de nye folkemålsformene ikke var *påbudt*, siden det ikke var noen som *måtte* bruke dem, ble forandringene etter 1917 ikke så store i *praksis*. Bortsett fra de obligatoriske

Folk flest
ignorerer de
valgfrie
formene

endringene, som det at bokstaven -å ble innført, fortsatte folk flest å skrive slik de hadde pleid, så langt det lot seg gjøre. Likevel var det første skrittet mot samnorsk nå blitt tatt.

1920-tallet. Fornorsking av stedsnavn

Mellom 1919 og 1930 – enkelt sagt på 1920-tallet – ble mange *stedsnavn* fornorsket.

Fornorsking av
stedsnavn

«Smålenene» ble for eksempel til «Østfold» i 1919, mens «Bratsberg» ble til «Telemark» og «Søndre Bergenhus» ble hetende «Hordaland». I tillegg til fylker byttet også både byer og småsteder navn. «Kristiania» ble for eksempel til «Oslo» i 1925. «Trondhjem» ble i 1929 til «Nidaros», men her gjorde folk så stor motstand at man i 1931 byttet tilbake til «Trondheim» igjen. Også mange småsteder byttet navn. «Kullebunden» utenfor Oslo ble for eksempel hetende «Kolbotn». Når man skiftet stedsnavn var nemlig tanken at steder, poststeder, jernbanestasjoner, gater, og så videre, skulle få navn ut fra *hvordan de som bodde i området selv uttalte navnet på stedet*. På Kolbotn var mange arbeidere, og snakket østlandsdialekt. Slik sett passet «Kolbotn» bedre en det mer dansk- eller dannet dagligtaleklingende «Kullebunden».

I 1929 byttet også målformene «landsmål» og «riksmål» navn. Landsmål ble til nynorsk, og riksmål ble til bokmål. Dette var et kompromiss som ingen av sidene var helt fornøyd med. Mange landsmålsfolk likte nok dårlig at språket deres ble stemplet som «nytt», mens navnet «bokmål» på 1920-tallet fortsatt ga konnotasjoner til at språket egentlig ikke var norsk, men dansk – det man tidligere hadde kalt «det alminnelige bokspråk». Landsmålsfolk prøvde faktisk ved to senere anledninger å få navnet «bokmål» byttet til «dansk-norsk» – både i 1936 og 1940. Saken ble imidlertid aldri tatt opp i stortinget på nytt.

«Landsmål»
og «riksmål»
blir «nynorsk»
og «bokmål»

1938-reformen. Arbeiderpartiets store samnorskreform

1917-reformen hadde på mange måter vært det første store skrittet mot samnorsk. Men det er i 1938 at samnorskprosjektet *virkelig* ble satt i gang. Arbeiderpartiet hadde lenge ikke vært interessert i å engasjere seg språkspørsmålet. På 1930-tallet hadde de imidlertid blitt landets størst parti, og etter hvert fikk de øynene opp for hvordan språk er knyttet til makt og identitet. Man så hvordan språket potensielt kunne brukes til å samle et folk, og som et ledd i *klassekampen*, til å heve arbeidernes status.

Arbeiderpartiet
på 1930-tallet

Ser man på den kulturhistoriske sammenhengen, var det på 1920- og 30-tallet dårlige økonomiske tider i Norge. Arbeidsledigheten var stor, og mange måtte i perioder stå i kø for å få mat og arbeid. I denne konteksten kom Arbeiderpartiet til makten i 1935. Da hadde man hatt 15 dårlige år, og Arbeiderpartiet ville samle landet. De ville få ulike samfunnsgrupper til å «dra i samme retning», til å samarbeide for å få landet ut av krisen. Slagordene var «hele folket i arbeid» og «by og land – hand i hand». Det siste passer godt med tanken på å få ett samnorsk skriftspråk som skulle forene både folk i byen og folk ute på landet.

Kulturhistorisk
sammenheng
1930-tallet

Det er også verdt å merke seg at tanken om en *aktiv stat* var populær på 1930-tallet. I USA fikk man det som kalles *New Deal*, hvor staten startet en rekke prosjekter for å skape arbeidsplasser. Noe lignende skjedde også i Tyskland i forkant av 2. verdenskrig. En aktiv stat vil si en stat der myndighetene tar grep på en rekke områder i samfunnet for å få landet til å fungere. I denne konteksten var det ikke like unaturlig som det kanskje ville ha vært i dag, at staten ville ta grep også når det gjaldt språkspørsmålet.

Populært med
tanken om en
aktiv stat

Den som vanligvis får æren for virkelig å ha tatt tak i språkspørsmålet i Arbeiderpartiet er Halvdan Koht, som var utenriksminister fra 1935-40. Han var høyt oppe i Arbeiderpartiet, han var professor og hadde dermed dannelse, og han var selv en målmann, altså en nynorskbruker. Koht hadde vært en viktig pådriver for 1917-reformen – han var medlem av østlandsk reisning – og han kom også til å bli en av hovedmennene bak 1938-reformen.

Halvdan Koht

Koht forstod at språk var viktig dersom arbeiderklassen ikke skulle bli oppfattet som mindreverdig sammenlignet med borgerskapet i byene. Samnorskprosjektet, mente han – det å få ett skriftspråk som var basert på folkemålet – ville for det første kunne føre ulike grupper av nordmenn nærmere hverandre, og skape en sterkere fellesskapsfølelse. I tillegg tenkte han at det å basere skriftspråket på nettopp folkemålsformer ville kunne øke statusen og selvfølelsen til arbeiderklassen. Det var jo arbeiderklassen som i stor grad brukte folkemålsformer som «kasta» og «sola». Hvis skriftspråket ble basert på slike former, ville arbeidernes måte å bruke språket på blir «den riktige», enkelt sagt.

Samnorsk, ett
språk og
fellesskaps-
følelse

Samnorsk og
klassekamp

Etter 1907 hadde dannet dagligtale vært det som dominerte skriftspråket. Folkemålsformene hadde vært ute. I 1917 hadde enkelte folkemålsformer som vi har sett blitt innført som valgfrie alternativer, noe som ga dem litt høyere status. Fortsatt var de imidlertid kun valgfrie, og i praksis hadde nesten ingen brukt dem.

Det som på mange måter skjedde i 1938 er at folkemålsformene nå ble prioritert, og i større grad *påbudt* å bruke. Dette gjorde at folkemålsformene sin status ble styrket, mens statusen til former som var basert på dannet dagligtale og vestlandske bondedialekter ble svekket. Med 1938-reformen skjedde det altså et *politisk maktskifte* når det gjaldt språk.

Arbeiderklassens måte å snakke på, som før 1938 hadde hatt lavere status, var etter 1938 plutselig det som formelt sett på mange måter var mest «ansett», fordi skriftspråket nå skulle ta aller mest hensyn til nettopp de formene arbeiderklassen brukte når de snakket. Borgerskapet talemål var nå språklig sett «ute i kulden». 1938-reformen var slik sett en viktig politisk hendelse: Det styrket arbeiderklassens selvfølelse og status at det norske skriftspråket mer og mer ble basert på hvordan *de* snakket, mens andre skrivemåter ble mindre aksepterte, eller til og med regnet som feil.

1938-reformen
– et politisk
maktskifte

La oss se på hvordan nynorsken ble forandret, for å se et eksempel på det at folkemålsformene blir styrket etter 1938. Før det første fikk vi med 1938-reformen flere «østlandske vokaler» i mange nynorske ord: «millom», «myrk» og «upp», ble nå erstattet av de mer østlandsk-klingende «mellom», «mørk» og opp». Før 1917 hadde det kun vært lov å bruke formene «soli», «gati» og «geiti» på landsmål. I 1917 hadde *valgfrie* folkemålsformer som «sola», «gata» og «geita» kommet inn og blitt lovlige, valgfrie alternativer. Nå, i 1938 fikk folkemålsformene en statusheving: «sola», «gata» og «geita» ble nå *hovedformer* på nynorsk, mens de mer tradisjonelle, vestlandske variantene, «solli», «gati» og «geiti», ble nedgradert til *sideformer* eller *klammeformer*. Dette betød at elever og vanlige folk etter 1938 fortsatt kunne velge å bruke disse siste, mer tradisjonelle variantene *hvis de ville*. Alle lærere og statsansatte *måtte* imidlertid bruke folkemålsvariantene på nynorsk. Den skrivemåten som lignet mest på arbeiderklassens talemål var altså den som skulle brukes i skolen og i offentlige dokumenter.

Endringer i
nynorsk 1938:
folkemålsform
er oppvurderes

Variantene «Alle husi» og «alle husa» hadde formelt sett blitt likestilte i landsmålet i 1917. Nå, i 1938, ble «alle husa» hovedform, mens «alle husi» ble klammeform. «Fleire visor» var det eneste riktige skrivemåten på landsmål før 1917. Etter 1917 kunne man velge å skrive «fleire visor» eller «fleire viser». Nå, etter 1938, ble den østlandske varianten, «fleire viser» hovedform, mens «visor» ble klammeform. Klammeformene hadde lavere status. Tanken var at disse med tiden gradvis skulle forsvinne av seg selv, siden hovedformene var de eneste som ble brukt i skolen og i det offentlige.

Disse eksemplene er hentet fra endringene som skjedde i *nynorsk*. Noe tilsvarende skjedde i bokmålet også. Folkemålsformer fikk generelt en statusøkning, mens gamle riksmålsvarianter ble nedgradert.

For å ha en oversikt over hva 1938-reformen gikk ut på er særlig tre ting verdt å huske. For det første fikk man med denne reformen for første gang en del *obligatoriske folkemålsformer*. Skrivemåter som «stein», «sola» og «alle barna» ble nå de eneste lovlige, mens mange former basert på dannet dagligtale, slik som «sten», «solen» og «alle barnene» etter 1938 var å anse som skrivefeil. Det var ikke lenger lov å skrive «ben» hvis man ville. Man *måtte* skrive «bein». «Løv» var ute, nå måtte man skrive «lauv». «Frem» ble forbudt. Alle måtte nå skrive «fram». Ordet «nu» ble til «nå», «efter» ble til «etter», «sne» ble til «snø», og «sprog» ble til «språk». I eksemplene vi har nevnt her var altså folkemålsformene blitt de eneste tillatte. Mange former som var basert på dannet dagligtale, og som frem til 1917 hadde vært de eneste lovlige på riksmål, var nå helt ute.

1938-reformen:
Tre ting å huske

1.
Obligatoriske folkemålsformer

Tre viktige ting ved 1938-reformen
1. Mange av de valgfrie folkemålsformene fra 1917 ble nå obligatoriske 2. Man innførte et system med hovedformer og klammeformer 3. Man innførte nye, radikale folkemålsformer, som skulle være valgfrie

Den andre tingen ved 38-reformen som er verdt å nevne er det at man innførte *hovedformer og klammeformer*, som vi allerede har nevnt. På nynorsk ble for eksempel «sola» hovedform etter 1938, mens «soli» ble klammeform. Dette var en måte å styre språkets fremtid på, uten å gjøre folk sinte eller opprørte. Lærere og statsansatte *måtte* som sagt bruke hovedformene. Alle som underviste i nynorsk *måtte* altså bruke formen «sola». Tanken var at dersom alle landets lærere konsekvent brukte hovedformene på tavla, så ville disse sakte men sikkert feste seg i befolkningen, og det ville være et spørsmål om tid før klammeformene gradvis døde ut av seg selv. Ordningen med klammeformer sørget for at folk flest fortsatt fikk lov til å bruke de formene de var vant med på kort sikt, samtidig som man på lang sikt styrte både bokmål og nynorsk i en bestemt retning – mot ett felles skriftspråk

2. hovedformer og klammeformer

Innføring av hovedformer og klammeformer	
nynorsk	
hovedformer	klammeformer
Påbudt for lærebokforfattere og statsansatte	Tillatt å skrive for elever og andre, men man får ikke lese dem i skolebøker eller offentlige skriv
sola	[solɪ]
husa	[husɪ]
gater	[gator]

Målet var å fjerne disse ordene på lengre sikt.

Tanken var at om folk ikke fikk lese dem, ville de etter hvert dø ut.

Den tredje viktige tingen å nevne ved 1938-reformen var at man i tillegg til de obligatoriske folkemålsformene også innførte en del *nye valgfrie folkemålsformer* i de to skriftspråkene. Disse var valgfrie fordi de ble oppfattet som *veldig radikale*. Dette dreide seg her om skrivemåter som lå langt unna hvordan folk i byene pleide å snakke. Særlig blant mange byfolk som hadde skrevet riksmål, og senere bokmål ble disse formene oppfattet som «drøye».

3. Nye, valgfrie
radikale
folkemålsformer

Slike former ble altså innført nå, som lovlige, valgfrie alternativer. For eksempel ble det etter 1938 lov å skrive at man «mjølka kua» på bokmål, selv om det også fortsatte å være lov til å skrive «melket kua». Hvis man ville, kunne man fortsette å skrive at man «vannet gresset», men med 1938-reformen ble det også lov til å skrive at man «vatna graset». Uttrykk som «mjølka kua» og «vatna graset» på bokmål er det man kaller *radikale folkemålsformer*. Slike former var uvante for mange, så derfor prøvde man å innføre dem gradvis, ved å la dem være valgfrie.

Moderat og radikalt bokmål

Moderat bokmål – *en type bokmål som så langt det lar seg gjøre ligner det gamle «riksmålet». Man bruker ingen av de valgfrie folkemålsformene – bare de som er påbudt*

Radikalt bokmål – *en type bokmål som også tar i bruk de valgfrie folkemålsformene, og beveger seg lenger vekk fra det gamle «riksmålet»*

Nye, svært radikale, valgfrie folkemålsformer	
bokmål	
nye valgmuligheter	fortsatt lov å skrive
vatna graset	vannet gresset
mjølka kua	melket kuen
veka	uken
slikte	slikket
stirte	stirret
ønskte	ønsket
verda	verden
vasskrafta	vannkraften
trua	troen
kjerka	kirken

Valgte man å bruke disse, skrev man «radikalt bokmål»

1938-reformen vekket sterke reaksjoner blant mange folk på både på bokmål- og nynorsksiden. Enda mer tilspisset ble det året etter. I 1939 bestemte Oslo Skolestyre, som var dominert av folk fra Arbeiderpartiet, at lærebøkene i hele Oslo konsekvent skulle bruke de mest radikale folkemålsformene. Man skulle altså ikke bare bruke de folkemålsformene man *måtte* bruke, slik som «nå» istedenfor «nu» og «snø» istedenfor «sne». Man skulle i tillegg bruke alle folkemålsformer man *kunne* bruke. Språket i barnas lærebøker ble dermed veldig radikalt – og veldig stygt mente mange. På Vestkanten i Oslo, snakket for eksempel folk på en måte som minnet lite om folkemålet, og tradisjonelt sett hadde færre fra denne delen av byen stemt Arbeiderpartiet. Også her skulle likevel barna ha lærebøker med radikale folkemålsformer. I bøkene skulle barna lese ord som «aleine» istedenfor «alene», «botn» istedenfor «bunn», «framleis» på bokmål, istedenfor «fremdeles», «høg» istedenfor «høy», «gjømme» istedenfor «gjemme», «veka» istedenfor «uken», «kjerka» istedenfor «kirken», «mjøl» istedenfor «mel», og så videre.

1939 – Oslo skolestyres vedtak om radikale folkemålsformer

Mange hadde vært kritiske til 1938-reformen, men Oslo skolestyre sitt vedtak i 1939 ble av flere opplevd som en ren provokasjon. Mange mente at det nå var nok, og gjorde seg klare til kamp mot det man kalte «samnorskdyret», et språklig misfoster som man mente var stygt, kunstig og lite levedyktig. Disse reaksjonene la på en måte grunnlaget for veldig mye diskusjon og kringling om språk som skulle komme til å prege 1950-tallet. I 1940 kom imidlertid andre verdenskrig til Norge, og dette gjorde at språkdebatten ble lagt på is inntil videre.

Tilløp til protester mot samnorsk før krigen

Tre ting er verdt å merke seg før vi går videre her. For det første ser vi at det språket man ville bruke i Osloskolens lærebøker – dersom det hadde blitt en suksess – faktisk ville ha vært ganske nært det samnorske språket som myndighetene prøvde å skape. For det andre ser vi allerede med reaksjonene i 1939 hvordan følelser har en tendens til å vekkes når *barna* blir en del av språkdiskusjonen. Dette blir viktig på 1950-tallet også. For det tredje er det viktig å få med seg det *politiske* aspektet ved det som skjedde i 1938 og 39. Tradisjonelt hadde arbeiderklassen og deres måte å snakke på hatt lav status. Med 1917-reformen kom enkelte valgfrie folkemålsformer inn i skriftspråket, noe som hevet statusen litt, men fortsatt hadde «dannet dagligtale» vært det som aller mest preget folks måte å skrive på. Med 1938-reformen og Oslo skolestyre sitt vedtak i 1939 hadde det som nevnt skjedd et slags språklig maktskifte. Folkemålsformer var nå i større grad «det riktige» mens tradisjonelle former, som var basert på «dannet dagligtale» nå ble regnet som skrivefeil, eller som «mindreverdige» skrivemåter. Slik sett kunne 1938-reformen og hele samnorskprosjektet sees som et forsøk på ikke bare å samle landet ved å få til ett felles skriftspråk, men også på å heve arbeiderklassens status på bekostning av overklassens. Status og språk har nemlig en tendens til å være tett forbundet. Den gruppen som snakker mest likt slik man skriver er gjerne den som over tid får høyest status.

Språk:
identitet,
følelser og
politikk

Quisling-rettskriving 1941-45

Før 1940 hadde det som sagt vært en del misnøye med Arbeiderpartiets samnorskpolitikk, med 1938-reformen, og særlig med Oslo skolestyres vedtak om å bruke radikalt bokmål i lærebøkene. Da krigen kom i april 1940 ble alt dette lagt på is.

Også nazistene kom med sin egen rettskrivningsreform, i 1941, selv om denne ikke fikk noen varig påvirkning på norsk rettskriving. Man kalte det Quisling-rettskrivning, eller nazirettskrivning. Nazistene var på mange måter også nasjonalromantikere, og de ville skape et «høinorsk» skriftspråk, med røtter tilbake til det norrøne. For eksempel ble det bestemt at man skulle bruke ordet «no» på bokmål istedenfor «nå», som bare tre år tidligere hadde erstattet formen «nu». Folk flest var ikke interesserte i å bruke de formene nazistene ville de skulle bruke, med mindre de ble truet til det. Derfor gikk man tilbake til 1938-rettskrivningen med én gang krigen var over.

Quisling-
rettskriving
1941

Språkstrid på 1950-tallet

1950-tallet var tiåret for det store opprøret mot samnorskprosjektet. De første årene etter at krigen var slutt hadde stemningen blant befolkningen vært god. Også når det gjaldt språksituasjonen hadde folk vært positive, men så smalt det.

La oss først prøve å få en oversikt over den generelle situasjonen på 1950-tallet.

Arbeiderpartiet, som satt med makten hele denne perioden, opprettet i 1952 organisasjonen *Norsk språknemd*. Denne skulle ha som oppgave å føre nynorsk og bokmål sammen, og til slutt skape ett samnorsk skriftspråk, en gang for alle.

Norsk
språknemd
(1952)

Dette arbeidet ble gjennom mesteparten av 1950-tallet gjort vanskelig av at særlig *Riksmålsforbundet* og deres tilhengere – med Arnulf Øverland i spissen – gjorde motstand mot samnorskprosjektet, og saboterte mange av forsøkene på å faktisk gjennomføre det. Motstanden ga resultater, og 1950-tallets språkstrid endte enkelt sagt med at hele samnorskprosjektet mer eller mindre ble lagt dødt i 1966.

Riksmålsforbu
ndet

Det fantes flere grunner til at mange var negative til samnorskprosjektet. Noen mente som nevnt at det rett og slett var stygt, andre at det var kunstig – et språk konstruert av politikere og komiteer, som ikke hadde fått utvikle seg naturlig. Noen syntes dessuten det var galt at kulturspråket vårt, som hadde utviklet seg fra det språket Ibsen og Hamsun hadde brukt, eller Vinje og Garborg på nynorsksiden, skulle byttes ut med noe som i stedet baserte seg på arbeiderklassens talemål. Ikke minst mente enkelte også at det lå noe prinsipielt galt i det at myndighetene prøvde å styre språkutviklingen i landet. Mange av de som stemte Høyre, for eksempel – mange av de med penger og utdanning på denne tiden – var opptatt av *individets frihet*. De mente i utgangspunktet at staten kun burde blande seg i ting som var absolutt nødvendige, slik som å bygge og vedlikeholde veier, sykehus, og så videre. Tanken på at myndighetene skulle kontrollere hva slags språk folk brukte var for dem vanskelig å forstå og tolerere.

Grunner til at
mange mislikte
samnorsk

Det er i tillegg viktig å understreke at 1950-tallets kamp om språket i stor grad også var en *politisk* kamp. Arbeiderpartiet ville at det ene felles språket vi skulle ende opp med, i stor grad skulle ta utgangspunkt i arbeiderklassens talemål. Riksmålsforbundet kjempet mot dette, og ville i størst mulig grad beholde det skriftspråket man hadde brukt *før* samnorskprosjektet. De ville ha et skriftspråk som lignet mer på talemålet til overklassen i byene. Språkstriden på 1950-tallet var altså ikke *bare* en kamp om språk. Det handlet også i stor grad om politikk, og om hvilken klasse som skulle ha høyest status og mest makt.

Det politiske
aspektet ved
samnorsk

Sist, men ikke minst, er det viktig å få frem at språkstriden, i tillegg til å handle om hva som var fint, og om politisk makt, også handlet om *identitet og følelser*. For mange var språkspørsmålet et følsomt tema. Språk og identitet henger ofte svært tett sammen. Mange følte myndighetene fratok dem, og barna deres, deres eget språk, og i stedet tvang dem til å bruke et de selv hadde funnet på, for å sette det litt på spissen. I ettertid er det lett å se at dette opprørte mange mennesker, og førte til at flere fikk lyst til å gjøre motstand. Språkstriden handlet ikke bare om *-a -i* eller *-en*-endinger. For mange handlet den om identitet – om hvem man var.

Identitets-
aspektet ved
samnorsk

Riksmålsforbundet og kampen mot samnorsk

Arbeiderpartiet hadde fullt flertall på Stortinget på 1950-tallet, og hadde ganske mye makt til å gjennomføre tiltak slik at det skulle bli mulig å fullføre samnorskprosjektet en gang for alle. En måte å kjempe *mot* denne overmakten på var gjennom protester, og på 1950-tallet var det mange slike. Flere av protestene ble enten gjennomført eller støttet av Riksmålsforbundet, som på denne tiden ble den organisasjonen samnorskmotstanderne samlet seg om.

Foreldre-
aksjonen mot
samnorsk

Helt siden 1949 hadde en del foreldre oppfordret til å protestere mot Oslo skolestyre sitt vedtak fra 1939 om at lærebøkene i Osloskolen skulle bruke de mest radikale formene som var tillatt. De mente at avgjørelsen i 1939 var udemokratisk fordi den ikke hadde blitt tatt på riktig måte formelt sett. I starten av 1950 holdt man en prøveavstemning ved 21 skoler i Oslo, og denne viste at 6000 personer var imot å bruke de radikale formene, mens bare 80 var for. Folk flest ville altså ikke ha radikale former i lærebøkene, men departementet, som var de som bestemte over det som hadde med lærebøker å gjøre, hørte ikke på dem.

Arnulf Øverland var leder av riksmålsforbundet på starten av 1950-tallet. Han var en person med en uvanlig sterk etos. Motstandsdiktene hans hadde forent nordmenn under krigen. Han hadde hele tiden kritisert nazistene, og han hadde selv vært i konsentrasjonsleir, og overlevd. Når Øverland snakket, var det mange på 1950-tallet som lyttet. Øverland og riksmålsforbundet var med på å gi foreldrebevegelsen mot samnorsk enda mer oppmerksomhet. I 1948 hadde han skrevet:

«Jeg vil si til dem som har barn på skolen: Se engang på skolebøkene deres, og gni dere i øinene! Det er ingen drøm. Det er det åndelige lavmål som er autorisert. Få

en ende på det! Slutt dere sammen i foreldreforeninger og gå til myndighetene og si til dem, at vi vil ikke finne oss i at de øver åndelig vold mot våre barn!

Dette var er én av tingene riksmålsforbundet gjorde på 1950-tallet, de støttet denne aksjonen.

Foreldreaksjonen ble altså opprettet i protest mot de radikale formene i lærebøkene. De ville ha «moderate former» i lærebøkene, som «vannet gresseset», istedenfor radikale, som «vatna graset». Dette gikk myndighetene til slutt motvillig med på i 1954. Seieren som foreldreaksjonen vant her førte imidlertid ikke til at kampen roet seg. Tvert imot viste den motstanderne mot samnorsk at veldig mange stod på deres side, og at det nyttet å protestere. Etter hvert ble kampen derfor utvidet fra å bare gjelde språket i *lærebøker*, til å bli en protest mot samnorskprosjektet generelt.

Foreldreaksjonen protesterte på ulike måter. For eksempel satte de i gang en kampanje der folk «rettet» barnas skolebøker, ved å bytte ut radikale former med moderate. Foreldre som var imot samnorsk satt hjemme og rettet i alle slags bøker: «snøen» ble rettet til «sneen», «kvit» til «hvit», «låvebruene» til «låvebroene», «laus» til «løs», og så videre. I visse områder, for eksempel på Oslos vestkant var de aller fleste foreldre mot samnorsk. Man kan bare tenke seg hvordan det var å være lærer i slike områder, hvor hele klasser møtte opp på skolen med nedklussede lærebøker.

Måter foreldre-
aksjonen
protesterte på

Foreldreaksjonen samlet også inn over underskrifter mot samnorsk – mer enn 400 000, i et land med en befolkning på rundt 3 og en halv million mennesker. Det var altså ikke bare på Oslos vestkant og i Asker og Bærum at folk var negative. Motstandere mot samnorsk fantes over hele landet, uavhengig av hvilket parti man stemte på. I tillegg lagde foreldreaksjonen sin egen avis, som het *Frisprog*, og noen gikk til og med så langt at de brente «samnorske skolebøker» i protest. En ting riksmålsforbundet gjorde i kampen mot samnorsk var altså å støtte denne foreldreaksjonen.

Et annet viktig grep var at de 1952 ga ut sin egen ordliste – *Riksmålsordlisten*. Denne skulle være et alternativ til den offisielle norske rettskrivningen. Poenget med ordlisten var å undergrave samnorskprosjektet og den offisielle 1938-rettskrivingen. I riksmålsordlisten fant man ingen folkemålsformer – ingen *a*-endelser, og ingen diftonger. Det stod ikke «boka», men «boken», ikke «buksa», men «buksen», ikke «trøyk», men «trøk», ikke «stein», men «sten», og så videre. Dette fikk en del å si. Flere av riksmålsforbundets medlemmer var ressurssterke folk, med kontakter høyt opp i samfunnet. Både *Aftenposten* og

Riksmålsordlis-
ten

Morgenbladet, to store norske aviser, valgte for eksempel å følge det som stod i *Riksmålsordlisten* istedenfor å forholde seg til den offisielle norske rettskrivningen.

Riksmålsordlisten			
ingen a-ender		ingen diftonger	
ikke	men	ikke	men
sola	solen	røyk	røk
boka	boken	graut	grøt
kasta	kastet	stein	sten
hoppa	hoppet	skau	skog

I tillegg var riksmålsforbundet med på å organisere radiolytterne mot samnorsk. På denne tiden var radio fortsatt på mange måter en *skriftlig* sjanger, siden man for det meste leste høyt fra et manus når man snakket. NRK, som var den eneste kanalen som fantes, var et statlig organ. Derfor var de nødt til å følge den offisielle rettskrivningen når de snakket. På radioen måtte man altså si «aust» og ikke «øst», «fjella», og ikke «fjellene», og «snø», ikke «sne». Mange protesterte på dette også. Som vi ser, foregikk kampen mot samnorskprosjektet på flere områder samtidig.

Språknemda, videre kamp for samnorsk og «ny læreboknormal» i 1959

Hva så med de som prøvde å *gjennomføre* samnorskprosjektet – *Norske språknemd*, eller *Språknemda*, som de også ble kalt, som vi husker at Arbeiderpartiet opprettet i 1952?

Norsk
språknemd

I lang tid før 1952 hadde mange ønsket seg et profesjonelt organ som kunne jobbe med språk, og gi politikerne råd. Noen hadde ment at dette organet burde være politisk nøytralt, men Arbeiderpartiet valgte å opprette en språknemd som *ikke* var nøytralt. Den skulle i stedet ha som oppgave å fullføre samnorskprosjektet en gang for alle.

Det stod i formålsparagrafen deres – den paragrafen hvor det står hva som er selve hensikten med en organisasjon, hvorfor den er opprettet – at: «Norsk språknemd er et rådgivende organ. På grunnlag av vitenskapelig gransking skal det gi styresmaktene og allmenheten råd og rettleiding i språkspørsmål, og i dette arbeidet fremme tilnærming mellom de to skriftspråkene på norsk folkemåls grunn». Sagt på en enklere måte betød dette at Språknemda skulle jobbe med å gi råd, og at disse rådene skulle ha som mål å føre nynorsk og bokmål enda nærmere hverandre. Slik skulle man nå målet om å ende opp med ett skriftspråk, som var basert på *folkemålet*, eller *arbeiderklassens talemål*. Språknemda var altså ikke politisk nøytral. Den skulle jobbe for samnorsk.

Norsk
språknemd
sine oppgaver

Nemda møttes for første gang i 1952, og hadde 30 medlemmer – 15 fra bokmålssiden og 15 fra nynorsksiden. Gruppen var sammensatt av journalister, universitetsfolk, lærere og forfattere fra begge sider. De skulle altså fullføre samnorskprosjektet, og de fikk i oppgave å lage en «ny læreboknormal», en ny standard for hvordan språket i skolebøkene og i det offentlige skulle være. Denne ble de ferdige med i 1959.

Norsk
språknemd sin
sammen-
setning

I den nye læreboknormalen av 1959 prøvde man å ta hensyn til en rekke ting. Egentlig hadde man lyst til å inngå et slags kompromiss med Riksmålsforbundet, som man i løpet av 1950-tallet hadde sett at hadde store deler av befolkningen med seg. Samtidig stod det jo i formålsparagrafen at jobben deres var å videreføre samnorskprosjektet. Mange av endringene som ble gjort i 1959 gjorde derfor at den nynorsken og det bokmålet som skulle brukes i skolen og i det offentlige, i praksis tok enda et skritt nærmere samnorsk

1959 – ny
læreboknormal

I ordet «hverken» på bokmål forsvant for eksempel h-en og ble til «verken», en skrivemåte riksmålsfolk ikke var særlig begeistret for. «Mel» og «mjøl» hadde vært likestilte former i skolen og i det offentlige før 1959. Nå ble «mjøl» hovedform, mens «mel» ble nedgradert til klammeform. Lærere hadde altså ikke lenger lov til å skrive «mel» på tavla, på bokmål. Det samme skjedde med former som «mave» og «mage». Den som minnet mest om riksmål – «mave» – ble nedgradert til klammeform.

1959 og bokmål

Noe lignende skjedde på nynorsk. Nynorsken tok med den nye læreboknormalen i 1959 et stort skritt mot bokmålet. «Verken» for eksempel kom nå inn som et helt nytt ord. Før hadde det hett «korkje». Tanken var at vi nå skulle ha ett felles ord, «verken», som fungerte både på nynorsk og bokmål.

1959 og
nynorsk

Den østlandsk-klingende formen «drøm» hadde blitt lov i landsmål i 1917. I 1938 hadde den blitt fjernet igjen, men nå, i 1959, kom den tilbake og skulle være likestilt med «draum». Igjen ser vi hvordan folkemålsformer, de mer østlandske formene, ble oppgradert, og hvordan tradisjonelle landsmålsformer igjen ble nedgradert, slik de hadde blitt i 1938. Skrivemåten «å høre» hadde vært klammeform på nynorsk før 1959. Formen «å høyre» hadde vært hovedform. Nå ble «å høre» og «å høyre» likestilte. Det mer østlandske «gammal» hadde også kun vært klammeform på nynorsk før 1959. Nå ble denne hovedform. Som vi ser fikk mange folkemålsformer enda større plass i språket i skolen og det offentlige etter 1959, enn hva de hadde hatt etter 1938.

Det skal nevnes at den nye læreboknormalen ikke *bare* innførte flere folkemålsformer. I en del tilfeller tillot den også flere «riksmålsord», ord som var basert på «dannet dagligtale», som var mer i tråd med hva riksmålsforbundet ønsket seg, og som ikke hadde vært lovlig i skrift siden 1938. Dette var et forsøk på å inngå et kompromiss med riksmålsforbundet og foreldreaksjonen. Endringene i 1959 førte imidlertid ikke til noen språkfred. Kampen fortsatte utover på 1960-tallet.

Tellereformen 1951

Språkdebatten på 1900-tallet var en *skriftspråkdebatt*. Man diskuterte hvordan folk skulle skrive. Det finnes riktige og gale måter å *skrive* norsk på, men vi har ikke noe *normert talemål* her til lands – altså en riktig og en gal måte å *snakke* på. Dette hadde vi heller ikke på 1900-tallet.

Tellereformen
1951

Et litt rart unntak fra dette var en tellereform som kom i 1951. Her innførte myndighetene en ny måte *uttale* tallord på, fra 21 og oppover. Tidligere hadde man på norsk uttalt mange tallord på en «danskliggende måte». Tall som 31, 52 og 63 hadde blitt uttalt som «enogtredve», «toogfemti» og «treogseksti». Nå skulle man i stedet begynne å *si* «trettien», «femtito» og «sekstitre». Grunnen til dette var ikke politisk, men noe svært praktisk. Tanken var at det ville bli lettere for sentralborddamer, de som jobbet med å overføre telefonsamtaler, å få med seg riktig nummer som skulle ringes, hvis folk uttalte tallord på den nye måten.

Mange var imidlertid negative til den nye tellemåten, og til det at myndighetene forsøkte å bestemme hvordan folk skulle snakke. Detter 1951 var det ikke uvanlig at skolebarn lærte «den nye tellemåten» på skolen, og den «gamle tellemåten» hjemme, av foreldrene sine. Slik fikk vi over tid to forskjellige måter å uttale tallord på her til lands. I våre dager eksisterer begge disse tellemåtene fortsatt rundt omkring i landet, og mange bruker dem om hverandre.

Tellereformen var som sagt et unntak. Den er det eneste vedtaket som er gjort her til lands som har handlet om hvordan folk skal snakke. De andre reformene på 1900-tallet og etter årtusenskiftet har kun handlet om hvordan vi skriver.

1960-tallet. Samnorsken legges død

1966 er det siste virkelig viktige året å huske når det gjelder samnorskprosjektet. Dette var året da tanken om samnorsk i praksis ble lagt død. På starten av 1960-tallet, etter over 10 år med protester og uro, begynte Arbeiderpartiet å tvile på sitt eget prosjekt. I 1964 opprettet de en komité for å finne en løsning på språksituasjonen. Denne komiteen kalles gjerne *språkfredkomiteen* eller *Vogt-komiteen*, etter dens leder, Hans Vogt. Etter to års arbeid kom denne komiteen frem til at det beste vil være å oppgi hele samnorskprosjektet. De anbefalte å legge ned språknemda, som hadde som jobb å fremme samnorsk, og heller opprette et norsk språkråd. «Norsk språkråd» ble opprettet i 1972, og skulle jobbe for nynorsk og bokmål *hver for seg*. De skulle ikke lenger aktivt jobbe for å tvinge gjennom ett felles skriftspråk. I 1966 hadde vi også fått en borgerlig regjering her til lands. Arbeiderpartiet satt ikke lenger ved makten da Vogt-komiteen kom med sine råd om å legge samnorsktanken død. Formelt sett ble ikke samnorsktanken oppgitt før i 2002, men i praksis var den på mange måte død allerede i 1966.

Vogt-komiteen

Språknemd, språkråd og samnorsk

Det er fort gjort å bli litt forvirret av navnene på de ulike språkorganene vi har hatt i landet siden 1950-tallet. Det kan være oppklarende å se på hva som er forskjellen mellom dem når det gjelder samnorskspørsmålet.

Norsk språknemd, som ble opprettet i 1952, hadde som mål å «fremme tilnærmingen på norsk folkemåls grunn». Enkelt sagt betød dette at de skulle arbeide aktivt for samnorsk. Det var jobben deres å sørge for at samnorsk ble en realitet.

Norsk
språknemd og
samnorsk

Norsk språkråd ble opprettet i 1972 og skulle *ikke* arbeide aktivt for samnorsk. Likevel stod det i formålsparagrafen deres at de skulle «... støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen.» Det betød at selv om man ikke skulle prøve å tvinge gjennom et samnorsk språk, så skulle man – dersom det ble stemning for det – prøve å hjelpe til med tiltak som gjorde at vi likevel kanskje kunne oppnå ett skriftspråk på sikt. Noen god stemning for samnorsk ble det imidlertid aldri, og i 2002 fjernet Stortinget disse ordene fra Norsk Språkråd sin formålsparagraf. I 1966 var samnorsken død i praksis. Etter 2002 er den også død offisielt sett.

Norsk
språkråd og
samnorsk

I 2005 byttet man igjen navn, fra Norsk språkråd til *Språkrådet*, som er det organet vi har i dag. Språkrådet har som oppgave å «styrke det norske språkets status i nåtid og i fremtid»,

Språkrådet og
samnorsk

og det skal verne om kulturarven som språket vårt representerer, fremme toleranse, øke folks kunnskap, jobbe for å styrke nynorsken spesielt, og også ta hensyn til samisk og minoritetsspråk. Samnorsk eller «tilnærming» er ikke nevnt med et eneste ord i språkrådets formålsparagraf.

Nynorskens utvikling

Landsmålet, som fra 1929 av het nynorsk, hadde hatt stor fremgang mellom 1892 og den andre verdenskrigen. Flere og flere skoler hadde byttet til denne målformen hver gang det kom en ny reform, og i 1944 hadde nynorsken på mange måter nådd sitt høydepunkt. Dette året var nynorsk hovedmålet ved 34% av norske skoler. Etter dette begynte nynorsken å gå tilbake. Under nazistene ble nynorsk så godt som ignorert i det offentlige, og motstandsspråket var i stor grad bokmål. Det siste gjorde at bokmålet etter krigen not større respekt, og at det en gang for alle ble anerkjent som virkelig *norsk*, ikke noe som egentlig var dansk. Nynorsk var ikke lenger det eneste «norske» skriftspråket i mange folks øyne.

Bokmålets status styrket etter 1945

Etter krigen førte samfunnsutviklingen til at nynorsken ble enda mer svekket. Ute i bygdene hadde gjerne nynorsk vært populært, mens riksmål og senere bokmål var det som pleide å dominere i byene. Etter krigen skjedde det en kraftig *sentralisering* her til lands. Flere og flere mennesker flyttet fra bygda og inn til byene. Dette gjorde at det ble færre folk på ute på landet. I neste omgang ble mange kommuner og skoler slått sammen i tiårene etter krigen. Ved slike sammenslåinger holdt man gjerne valg om hva slags lærebokspråk skolene i de nye storkommunene skulle bruke. De som ville ha nynorsk tapte gjerne slike avstemminger, fordi de fleste nynorskskretsene hadde vært små og lå i utkanten. De mer sentrale områdene, hvor innbyggerne vanligvis ønsket bokmål, var som regel mer folkerike, slik at flere stemte for bokmål når man holdt valg.

Sentraliseringens negative konsekvenser for nynorsk

I tillegg var det også svært ofte mangel på nynorske lærebøker – særlig i høyere utdanning. Opplagene var ofte for små til at forlagene turte å satse mange penger på å produsere slike bøker, og myndighetene var ikke veldig ivrige etter å gjøre noe med situasjonen. Dertil kom det at nynorsk dessuten var lite representert i landets største aviser. Dette hjalp heller ikke nynorskens sak noe særlig. I løpet av 50-tallet begynte nynorsken å gå kraftig tilbake, og i 1960 brukte bare rundt 23% av skolene nynorsk som hovedmål. I dag oppgir ulike kilder litt forskjellige tall, men de fleste har nynorskprosenten på et sted mellom 10 og 15%.

Mangel på nynorske lærebøker

Nynorsk lite representert i de store mediene.

1981. Liberaliseringsvedtaket

Etter 1966 hadde man altså oppgitt samnorskprosjektet. Man prøvde ikke lenger å føre de to skriftspråkene sammen. Språkhistorien siden 1960-tallet har i stor grad handlet om at gamle former som var lovlige før 1938 har kommet tilbake igjen, i alle fall når det gjelder bokmål. Det viktigste skrittet i så måte er 1981-reformen, som også kalles *liberaliseringsvedtaket*. Dette var en ren bokmålsreform.

1981 –
liberaliseringsv
edtaket

Det som skjedde i 1981 var at en del gamle såkalte riksmålsord, altså ord basert på dannet dagligtale, igjen ble lov i bokmål. Etter 1938 hadde det kun vært lov til å bruke en del folkemålsformer i skrift, slik som «fram», «hytta», «brua» og «trolla». Gamle riksmålsformer som «frem», «hytten», «broen» og «trollene» hadde offisielt vært ute av språket. Disse ordene hadde formelt sett blitt fjernet, fordi man prøvde å styre språkutviklingen i retning av samnorsk.

Det var imidlertid ikke slik at alle nordmenn i praksis hadde sluttet å bruke former som «frem» og «broen». Lærere og offentlig ansatte hadde riktig nok måttet følge de offisielle reglene, men mange andre hadde fortsatt å skrive som de alltid hadde gjort. Nå, når samnorskprosjektet var avsluttet, var det ikke lenger noen grunn til å nekte folk å bruke disse formene. Derfor tok man mange slike former tilbake, og gjorde dem tillatt igjen. Folk brukte dem jo uansett i praksis.

På grunn av dette har vi stor valgfrihet på bokmål i dag. Man kan velge ulike *stiler* når man skriver. Man kan skrive et riksmålsnende bokmål, slik som dette: «Når hun var på hytten sin, og ikke hjemme, gikk kvinnen uoppfordret opp på broen og kastet sten på trollene selv», – eller man kan skrive radikalt bokmål: «Når ho var på hytta si, og ikke heime, gikk kvinna uoppfordra opp på brua og kasta stein på trolla sjøl». Vi har i dag stor valgfrihet, og vi har mange «doble former». I andre språk, som engelsk og tysk, finnes det vanligvis bare én riktig måte å skrive de fleste ord på.

Stor valgfrihet i
dag

To språkreformer på 2000-tallet

Også på 2000-tallet har det kommet to reformer – en for bokmål, og en for nynorsk. Felles for dem begge, er at de i likhet med 1981-reformen tar mer hensyn til hvordan folk *faktisk skriver* enn til hvordan man *vil* at folk skal skrive.

I 2005 fikk vi en ny bokmålsreform. Her ble blant annet *klammeformer* fjernet for godt. Disse kom som vi husker inn i språket i 1938, og var en måte å styre språket i en bestemt retning på, over tid. I dag, siden vi ikke lenger prøver å få til et samnorsk språk, er det heller ingen grunn til å forsøke styre språket i noen bestemt retning. Derfor er det heller ingen grunn til å operere med hovedformer og klammeformer lenger. Former som «Stod», og «antakelig» var hovedformer på bokmål før 2005, mens «sto» og «antagelig» var sideformer. Etter 2005 er alle disse formene likestilte. Tanken er at befolkningen nå *selv* skal kunne velge hvilke former de vil bruke. Over tid vil det vise seg hvilke former folk faktisk bruker. De som ikke tas i bruk vil forsvinne av seg selv.

2005:
klammeformer
fjernet fra
bokmål

I tillegg gjorde 2005-reformen det tillatt med enda flere gamle «riksmålsformer». Ordet «hverken» med -h i starten av ordet hadde vært ute siden 1959, men kom i 2005 tilbake. Det samme gjorde for eksempel mengdeordet «syv». «Sju» hadde vært den eneste riktige måten å skrive på før 2005.

2005: Enda
større
valgfrihet

En tredje ting å nevne ved 2005-reformen er at man fjernet en del nynorsknære ord som var klammeformer, og som uansett hadde vært lite brukt. Former som «haust», «kjerke» og «ramn» var tillatte på bokmål frem til 2005, såfremt man ikke var lærer eller jobbet i det offentlige. Disse er nå borte.

I 2012 kom den foreløpig siste språkreformen i Norge. Denne gangen var det nynorsken som ble reformert. Blant annet forsvant klammeformene nå også her. Før 2012 hadde folk flest for eksempel kunnet velge mellom å skrive «eg les» eller «eg leser». Etter 2012 er det kun lov til å skrive «eg les».

2012:
Klammeformer
fjernet fra
nynorsk

En annen viktig forandring i 2012 var at i-ender nå forsvant. For mange nynorsktilhengere gjorde dette litt vondt. Former som «alle fjelli» og «den skåli» – istedenfor «fjella» og «skåla» var jo nettopp de formene Ivar Aasen hadde brukt, og de eneste som hadde vært lov frem til 1917. Imidlertid finnes det så få nordmenn som faktisk bruker disse formene i dag, at man kom frem til at det beste var å fjerne dem.

2012: I-former i
substantiv
fjernet fra
nynorsk

En tredje viktig endring i 2012-reformen var at det som kalles *samsvarsbøying av partisipper av sterke verb* (og av svake verb i en del tilfeller) nå ble påbudt for alle på nynorsk. Dette gjelder også sidemålsbrukere. Før 2012 kunne sidemålsbrukere for eksempel velge mellom former som «boka er skriven» eller «boka er skrive», og mellom «bøkene er skrivne», eller

«bøkene er skrive». I dag må alle bruke «boka er skriven» og bøkene er «skrivne», uavhengig om man har nynorsk som hovedmål eller sidemål.

Som sagt ser vi at rettskrivingsreformene fra 2005 og 2012 i større grad er basert på hvilke former folk *faktisk bruker*, enn på hvilke former ekspertene helst *vil* at folk skal bruke, slik de hadde vært frem til 1960-tallet.

Samnorsktankens påvirkning på språksituasjonen i dag

La oss da prøve å konkludere. Hvordan har samnorskprosjektet påvirket den språksituasjonen vi har i dag? Vi fikk jo aldri ett samnorsk skriftspråk her til lands, så hvorfor skal man lære om dette i norskfaget på videregående skole? Kanskje kan man si at samnorskprosjektet førte til tre ting:

For det første ligner de to skriftspråkene eller målformene vi har i dag – nynorsk og bokmål – mye mer på hverandre enn hva landsmål og riksmål gjorde for 120 år siden. De to har kommet nærmere hverandre.

De to
målformene
likere
hverandre enn
tidligere

For det andre har det norske språket, på grunn av samnorskpolitikken, endt opp med å få ekstremt mange *doble former*. Vi har fått mye valgfrihet når det gjelder måten å skrive på, både på nynorsk og bokmål. Man kan for eksempel skrive:

Mange doble
former

- Jeg har dratt opp på broen og slått hytten i stykker (bokmål)
- Jeg har dratt opp på brua og slått hytta i stykker (bokmål)
- Eg har dratt opp på brua og slått hytta i stykker (nynorsk)
- Eg har drege opp på brua og slege hytta i stykker (nynorsk)

Alle disse skrivemåtene er i prinsippet like gode, og denne valgfriheten er noe som kjennetegner det norske språket. På verdensbasis er dette et uvanlig fenomen. Folk som flytter til Norge fra andre land har mye å sette seg inn i når de skal lære språket. Ikke bare finnes det *to skriftspråk* eller *målformer* å forholde seg til; svært ofte finnes det også *minst to* ulike måter å skrive den samme setningen på - innenfor *hver* av de to målformene. Man må altså i prinsippet kunne forstå fire varianter.

En tredje konsekvens av samnorskpolitikken og språkutviklingen på 1900-tallet som er verdt å nevne, er at vi i Norge, når vi skriver, enten vi vil eller ikke, ofte lar det skinne gjennom hva slags politisk tilhørighet vi har, hvilken klasse vi kommer fra, eller i alle fall hva slags holdninger vi har til språk. Mellom linjene føler mange at de kan forstå noe om hva slags person du er, ut fra hva slags former du velger – om du skriver «Majorstuen» eller «Majorstua» på bokmål, eller «har dratt» eller «har drege» på nynorsk. På andre språk, hvor det kun finnes én riktig skrivemåte av hvert ord, er det vanskeligere å vite noe om den som skriver, kun ved å se på hvordan ordene er skrevet.

Politisk
tilhørighet
skinner ofte
igjennom

En kort oversikt over språkhistorien siden 1970-tallet

1970-tallet

Ved inngangen til 1970-tallet var samnorskprosjektet lagt dødt. Mange mennesker var svært politisk engasjert dette tiåret, noe som også påvirket synet på språk her til lands. For det første var det å skrive «radikalt bokmål» populært blant mange på den politiske venstresiden. Mange skrev bokmål med diftonger og *a*-endinger for å markere tilhørighet til arbeiderklassen.

Radikalt
bokmål mer
populært

For det andre kjempet mange på 1970-tallet for nynorsk. Vi fikk en eksplosjon når det gjaldt hvor mange som tok høyere utdanning. Flere studenter kom nå fra bygdene, og mange var opptatt av å styrke både nynorskens og dialektenes plass i samfunnet. «Skriv nynorsk, snakk dialekt» var et populært slagord. 70-tallets begeistring for nynorsk og dialekter sees gjerne også i sammenheng med en slags «nasjonal bølge» som kom på 70-tallet, i forbindelse med EF-avstemningen i 1972. Det var store debatter her til lands om vi burde bli medlem av EF, det som i dag er EU, eller ikke. For en del av de som var motstandere av et norsk medlemskap hadde nynorsk og dialektbruk nesten en slags symbolsk verdi.

Nynorsk og
dialekter
populært

1980-tallet

På 1980-tallet skiftet den politiske vinden, og mellom 1981 og 1986 fikk vi en «høyrebølge»: Mange ville nå at ting nå skulle styres mindre, og bli mer *fritt*. Vi har allerede sett på bokmålsreformen fra 1981, «liberaliseringsvedtaket», der nordmenn nå i større grad

1980-tallet: mer
frihet på
bokmål og
nynorsk

kunne få velge fritt om de ville bruke varianter som «frem» eller «fram», «broen» eller «brua», og så videre. På nynorsk hadde det vært et problem at mange *tyske lånord*, såkalte «anbehetelsesord» hadde vært forbudt å bruke, selv om nordmenn flest tenkte på slike ord som en naturlig del av vokabularet sitt. Det føltes unaturlig for mange å ikke kunne benytte seg av ord som «begynne» og «angrep» på nynorsk. På 1980-tallet ble det åpnet for at man gradvis skulle gi folk mer frihet til å bruke slike former også på nynorsk. I tillegg fikk man fra og med 1980-tallet mer frihet når det gjaldt hvordan det gikk an å *snakke* på TV og i radioen.

Mer frihet når
det gjaldt
muntlig språk i
mediene

1990-tallet til i dag

Siden 1990-tallet har innflytelsen fra *engelsk* på det norske språket blitt noe man for alvor tar hensyn til og jobber med. Globaliseringen generelt, og det at internett fra midten av 90-tallet har blitt en vanlig del av folks liv, har gjort at nordmenn flest hører, leser og snakker engelsk i mye større grad enn tidligere. Dette har medført utfordringer for de som jobber med å bevare det norske språket, slik som Språkrådet, og Norsk språkråd før den tid. En viktig del av disse rådernes jobb siden 90-talet har vært å foreslå gode norske alternativer til engelske ord og uttrykk.

Kampen mot
innflytelse fra
engelsk

Man kan for eksempel bruke såkalte *avløserord*, norske varianter som erstatter de engelske. Eksempler på slike avløserord er «terrengsykling» istedenfor *mountain biking*, «e-post» istedenfor *mail*, og «denke» eller «peker» istedenfor *link*. En del slike avløserord har hatt stor suksess. For eksempel bruker mange nordmenn ordet «søppelpost» istedenfor *spamfilter*. Enkelte avløserord er blitt mer eller mindre likestilte med de engelske variantene. For eksempel eksisterer «armhevnninger» og «push ups» side om side. Andre avløserord er lite brukt, og kan til og med virke litt komiske. «Rullebrett» istedenfor «skateboard» slo vel aldri helt an, og «plukkssvin» istedenfor «pulled pork» ser heller ikke ut til å ta av blant nordmenn flest.

Avløserord

Flere og flere velger i dag engelske ord istedenfor de tilsvarende norske avløserordene. Likevel har det siden 90-tallet vært en viktig del av språkrådernes arbeidsoppgaver å sørge for at det faktisk *finnes* norske alternativer, som folk kan bruke hvis de vil.

En alternativ strategi til avløserordene har vært å beholde de engelske ordene, men å skrive dem på en norsk måte. Dette kalles *norvagiserte skrivemåter*. Slike skrivemåter har ofte vist seg å være upopulære. På bokmål ble det for eksempel i 1996 lov til å skrive «en fait», i

Norvagiserte
skrivemåter

betydningen «en hard, intens kamp» (eng. *a fight*). Lovlig er også ord som «breikdans» (eng. *break dance*), og i tillegg til å skrive «wok» (en type stekepanne) og «heade» (å nikke ballen i fotball), er det på bokmål i dag også lov til å skrive «vokk» og «hedde».

Er det best å bruke avløserord eller norvagiserte skrivemåter? Eller er det bedre å bare beholde de engelske ordene slik de skrives på engelsk? Innflytelse fra engelsk er noe de fleste land har måttet ta stilling til. Ulike land har hatt ulike måter å løse utfordringene på. På dansk har man for eksempel i mye større grad beholdt den originale engelske skrivemåten. I Norge, derimot, har man vært opptatt av å sørge for at det alltid enten finnes norske ord som kan erstatte de engelske, eller norske måter å skrive de engelske ordene på.

Siden 1990-tallet er det også blitt mer og mer vanlig at såkalte *oversettelseslån* gradvis endrer språket vårt, det at man tar engelske ord og uttrykk, og mer eller mindre oversetter dem direkte til norsk. «Jeg tenker at ...» sier mange nordmenn i dag, påvirket av det engelske «I think ...». Egentlig heter det «Jeg synes at ...», eller «Jeg mener at ...» De siste tiårene er det blitt vanlig å si at noe er «utdatert». Dette er et oversettelseslån fra det engelske «outdated». Tradisjonelt sett heter det på norsk at noe er «foreldet». De som jobber med å bevare det norske språket har gjerne prøvd å bremse trenden med oversettelseslån så langt det lar seg gjøre.

Oversettelses-
lån

Sist, men ikke minst, har det vært viktig for Norsk språkråd, og senere Språkrådet å jobbe imot det man kaller *domenetap*, det at engelsk tar over hele områder av samfunnslivet. Innenfor områder som IT-bransjen og oljebransjen har miljøene blitt så internasjonale at engelsk for mange blir det daglige arbeidsspråket. De som jobber innenfor slike områder kan ofte ikke norske ord og uttrykk for hva de driver med i hverdagen, men benytter seg i stedet av et fagspråk som i stor grad er engelsk. For de som vil beskytte det norske språket er det et problem at hele områder tas over av engelsk. Få eksperter tror i dag at engelsk noen gang vil *erstatte* norsk i fremtiden, men i verste fall kan det oppstå en situasjon hvor det ikke lenger holder for nordmenn å kunne norsk, hvis de vil ha suksess i arbeidslivet.

Kampen mot
domenetap

Internett har også forandret språket på andre måter enn innflytelsen fra engelsk. Bruken av sosiale medier sannsynligvis gjort at nordmenn i dag veksler mellom enda flere *stiler* når de skriver, enn man noen gang har gjort tidligere. Mange har én måte å skrive på som de benytter seg av på skolen, i formelle brev, i leserinnlegg i aviser og lignende, mens de i sms-er, snapchat, på twitter, og så videre, skriver norsk på en ganske annen måte. I *nynorske kjerneområder*, altså områder der mange tradisjonelt har hatt nynorsk som hovedmål

Sosiale medier:
Mer variasjon i
hvordan folk
skriver

Nynorsk-
brukere og
dialekt i sosiale
medier

ser man dette enda tydeligere. Her bruker mange unge i dag nynorsk på skolen og i formelle sammenhenger, mens de bruker dialekt i sosiale medier. Også i Nord-Norge bruker mange dialekt i sosiale medier, mens de har et annet skriftspråk i mer formelle sammenhenger.

Videre lesing

Almenningen, Olaf, Thore A. Roksvold, Helge Sandøy, Lars S. Vikør (red.): *Språk og samfunn gjennom tusen år*, 6. utg., Universitetsforlaget, Oslo, 2002

Guttu, Tor, 2007: «Foreldreaksjonen 1949-54», i *Språknytt*, nr. 3, 2007, <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraknytt-2007/Spraknytt-32007/Foreldreaksjonen/>, nedlastet 13.07.2019

Nesse, Agnete. *Innføring i norsk språkhistorie*, Cappelen Damm akademisk, Oslo, 2013

Torp, Arne, Lars S. Vikør *Hovuddrag i norsk språkhistorie*, 4 utg., Gyldendal akademisk, Oslo, 2014

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler og elever. Referanse til kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «KublaKan - Språkhistorie på 1900-tallet. Studiehefte».

KublaKan 2021, <https://kublakan.no/wp-content/uploads/2021/11/KublaKan-studiehefte-sprakhistorie-1900-tallet-1.pdf>, lastet ned [sett inn nedlastningsdato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen. Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@kublakan.no.